

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Echter Bibel, Die heilige Schrift in deutscher Übersetzung. Das Alte Testament herausg. von Friedrich Nötschev. Echter Verlag. Würzburg. 1947—1950.

1) *Jos. Ziegler*, Isaias, σελ. 189, 1948. 2) *Τοῦ αὐτοῦ* Ezechiel σελ. 147 καὶ *Nötscher* Daniel σελ. 70, 1948. 3) *Nötscher* Zwölfprophetenbuch σελ. 187, Kohelet σελ. 34, 1948. 4) *D. Schötz* I und II Buch der Makabäer σελ. 107, 1948.—5) *M. Rehm* Die Bücher Samuel und die Bücher Könige σελ. 124+136, 1949.—6) *Nötscher*, Die Bücher der Chronik, σελ. 145, *V. Hamp*, Das Buch der Sprüche σελ. 86, 1949.—7) *M. Rehm* Esra—Nehemias, σ. 62, *J. Fischer* Das Hohelied σ. 31, Rut σ. 15, Weisheit σ. 55, 1950.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τῆς «Θεολογίας» ἀγγεγείλαμεν καὶ ἐχαιρετίσαμεν τὴν πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐγκαινισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἐν Würzburg ἐκδοτικοῦ οἴκου Echter φερώνυμον ἐγχειρίδιον ὁμαιοκαθολικὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀγ. Γραφῆς (*Echter Bibel*) περιέχουσαν τὸ ἱερὸν κείμενον ἐν γλαφυρᾷ γερμανικῇ μεταφράσει, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρωτοτύπου, μετὰ συντόμων εἰσαγωγῶν καὶ σχολίων. Τὴν ἔκδοσιν τῆς σειρᾶς τῆς Π. Διαθήκης ἀνέλαβεν ὁ ἐν Βόννη διαπερπῆς Ρωμαιοκαθολικὸς καθηγητὴς τῆς ἐρμηνείας τῆς Π. Δ. καὶ γνωστός ἀστυριολόγος Fr. Nötscher ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἄλλων ἐπιλέκτων ἐρευνητῶν αὐτῆς. Τὸ ἔργον ἐρχόμενον ὡς ἀπάντησις ἔμπρακτος εἰς τὴν ἐν ἔτει 1943 ἔκκλησιν τοῦ πάπα Πίου IB' ἐν τῇ περισπουδαστῶ βιβλικῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ *Divino afflante spiritu*, πρὸς συντονωτέραν καὶ μᾶλλον συγκεχρονισμένην ἐνασχόλησιν περὶ τὴν Βίβλον, ἀποβλέπει μὲν πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν πρακτικῶν ἀναγκῶν τῶν ἱερέων καὶ τῶν μορφωμένων λαϊκῶν, ἐξυπηρετεῖ δὲ καὶ τοὺς σπουδαστὰς τῆς θεολογίας καὶ εἶναι χρήσιμος ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς εἰδικώτερον περὶ τὴν Βίβλον ἀσχολουμένους. Συμφώνως πρὸς τὸν πρακτικὸν τοῦτον σκοπὸν καὶ χάριν συντομίας ἀποφεύγεται ἡ συζήτησις μετὰ τῶν ἄλλως φρονούντων καὶ αἱ παραπομπαί, ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀπλῆ βιβλιογραφία, ἀλλ' ὅμως προηποτίθεται καὶ διαφαίνεται πλήρης ἐνημερότης περὶ τὴν βιβλιογραφίαν καὶ τὰ ὑπάρχοντα εἰσαγωγικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ προβλήματα. Προηγεῖται πυκνοτάτη καὶ περιεκτικωτάτη εἰσαγωγή, ἐν ἣ ἐξετάζονται ἀδρομερῶς ἡ οἰκονομία καὶ ἡ γένεσις καὶ τὰ φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ προβλήματα, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐξερευνήσεως τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ μετάφρασις παρατιθεμένη καθ' ἐνότητάς μετὰ πολυαριθμῶν κάτωθεν αὐτῆς παρατηρήσεων ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ θεολογικὴν κατανόησιν τοῦ ἐρμηνευομένου βιβλίου ὑπὸ πνεῦμα προοδευτικόν, ἀλλὰ καὶ μὴ ἐξερχόμενον τοῦ πλαισίου τῶν σχετικῶν ἀποφάνσεων τῆς Βιβλικῆς ἐπιτροπείας τοῦ Βατικανοῦ.

Εἶναι πολὺ εὐχάριστον, ἀλλὰ καὶ ἐνδεικτικόν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τῆς ἀρίστης ὑποδοχῆς, ἧς ἔτυχεν ἡ νέα αὕτη βιβλικὴ σειρά, ἡ ὁαγμαία πρόοδος τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου ἐντὸς τριῶν ἐτῶν ἔχουσι δημοσιευθῆ δεκά τεύχη καὶ δὲν ὑπολείπονται, εἰμὴ πέντε ἔτι τεύχη πρὸς συμπλήρωσιν αὐτοῦ,

μετὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐπακολουθήσῃ (πιθανώτατα ἐντὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους) ἢ δημοσιεύσῃ τῆς σειρᾶς τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἣς τὴν ἔκδοσιν ἔχει ἀναλάβει ὁ ἐν Würzburg καθηγητῆς Karl Staab ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν καθηγητῶν J. Kürzinger καὶ J. Reuss. Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Ἑρμηνεία Π. Διαθήκης, ἐπιμελεία Β. Βέλλα. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Ἄστηρ» Ἀλεξ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου Ἀθήναι.

Ἐδημοσιεύθησαν μέχρι τοῦδε πέντε τεύχη περιέχοντα ὑπομνήματα τοῦ καθηγητοῦ Β. Βέλλα εἰς τὸ Δωδεκαπρόφητον. α') Ἀμῶς σελ. 124 (1947), β') Ὡσηὲ σελ. 143 (1947), γ') Μιχαίας, Ἰωήλ, Ὀβδιού σελ. 135 (1948), δ') Ἰωνᾶς, Ναούμ, Ἀββακούμ, Σοφονίας σελ. 143 (1949) καὶ ε') Ἄγγαϊος, Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας σελ. 195 (1950).

Οἱ παρακολουθοῦντες τὰς προόδους τῆς ἐρμηνευτικῆς ἐπιστήμης ἐν ταῖς ἑτεροδόξοις χώραις καὶ γνωρίζοντες τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐταῖς κυκλοφοροῦντων μεγάλων καὶ μικρῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ πρακτικῶν ὑπομνημάτων εἰς τὴν Π. Διαθήκην, περὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν ὁποίων ἀμιλλῶνται διαμαρτυρούμενοι καὶ ῥωμαιοκαθολικοὶ ἐπιστήμονες καὶ οἱ ἔχοντες ἰδιαιτέρως πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς καταπληκτικὰς ἐν τῇ Ῥωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ προόδους τῆς διαδόσεως τοῦ θείου λόγου ἐν γένει διὰ δημοσιεύσεως πολυαριθμῶν ὑπομνημάτων, μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, βεβαίως ἐδοκίμαζον βαθεῖαν λύπην διὰ τὴν ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καθυστέρησιν. Τὸ μέγα τοῦτο κενὸν διὰ τὴν Π.Δ. ἤλθε νὰ πληρωθῇ πρῶτος ὁ ἀείμνηστος ἐν Μαγχεστισίᾳ πρωτοπρεσβύτερος Κωνστ. Καλλίνικος, δημοσιεύσας χρησιμώτατα ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἱερὸν Ψαλτήρα, τὰς Παροιμίας καὶ τὸ Ἄσμα Ἄσμάτων, Καὶ ἰδοὺ, χάρις εἰς τὴν εὐσεβῆ προθυμίαν τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου «Ἄστέρος» τῶν ἀδελφῶν Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, εὗρισκόμεθα πρὸ τῆς πραγματοποιήσεως ἐνὸς παλαιοῦ ὄνειρου πασῶν τῶν ἑλληνικῶν θεολογικῶν γενεῶν διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἐντὸς μόλις τριῶν ἐτῶν πέντε ὄλων τευχῶν μιᾶς σειρᾶς ὑπομνημάτων εἰς ὅλην τὴν Π. Διαθήκην. Τὰ ὑπομνήματα ταῦτα ὀφείλονται εἰς τοὺς μόχθους τοῦ συναδέλφου Β. Βέλλα, ὅστις καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου. Ἐκάστου βιβλίου προτάσσεται ἐμπειριστατωμένη εἰσαγωγή, ἐν ἣ ἔξετάζονται τὰ διάφορα ἱστορικά καὶ φιλολογικὰ καὶ ἄλλα προβλήματα αὐτοῦ, ἔτι δὲ παρατίθεται καθ' ἐνότητος τὸ κείμενον ἐν μεταφράσει ἐκ τοῦ πρωτοτύπου καὶ κατὰ τοὺς Ο' καὶ ἐπακολουθοῦσι πλουσιώτατα σχόλια μετὰ κριτικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν παρατηρήσεων καὶ μετ' ἰδιαιτέρας ἀναδείξεως τοῦ θρησκευτικοῦ περιεχομένου καὶ τῆς λογοτεχνικῆς ἀξίας τῶν ἱερῶν κειμένων. Ἡ παρατιθεμένη βιβλιογραφία εἶναι πλουσιωτάτη καὶ ἡ συζήτησις μετὰ τῶν ἀντιθέτων γνωμῶν ἐπαρκῆς, προδίδουσα πλήρη ἐνημερότητα περὶ τὴν ὑπάρχουσαν γραμματείαν καὶ τὰ ὑπάρχοντα προβλήματα, ἔτι δὲ καὶ διαύγειαν κρίσεως, ἔστω καὶ ἂν πολλάκις δὲν συμφωνοῦμεν μετὰ τῶν συμπερασμάτων αὐτοῦ. Ὅταν ἀναλογισθῇ τις ἄφ' ἐνὸς τὰς δυσχερείας τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τοῦ Δωδεκαπρόφητου, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἡ σημερινὴ κατάστασις αὐτοῦ, πολλάκις ἀπελπιστικῆ ἢ ἴδη δι' αὐτοὺς τοὺς Ο', ἄφ' ἑτέρου δὲ τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐργάζονται οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν, δὲν εἶναι δυνατόν εἰμὴ νὰ συγχαρῇ τὸν συγγραφέα διὰ τὰ μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντα ὑπομνήματα αὐτοῦ καὶ διὰ τὸν ἀναληφθέντα ἄθλον τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐρμηνευτικῆς ταύτης σειρᾶς εἰς τὴν Π. Διαθήκην,

εἰς τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ ὁποίου προθύμως ἐδέχθη νὰ βοηθήσῃ αὐτόν, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ χαράσσαν τὰς γραμμὰς ταύτας, προσφέρων εἰς τὴν σειρὰν ταύτην τὰ ἤδη ἐπὶ κατοχῆς ἠτοιμασμένα καὶ λίαν προσεχῶς ἐκδοθησόμενα ὑπομνήματά του εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν καὶ τὸν Ἡσαΐαν. Οὐχὶ ὀλιγωτέρων συγχαρητηρίων καὶ εὐγνωμοσύνης ἄξιος εἶναι καὶ οἱ εὐσεβεῖς ὅσον καὶ ῥέκται ἐκδόται, οἱ ὅποιοι συντελοῦσαν εἰς τὴν ὑπὸ τοιαύτας μάλιστα διὰ τὴν χώραν ἡμῶν συνθήκας, πραγματοποιήσασιν τοῦ ὄνειρου τοσοῦτων, ἑλληνικῶν γενεῶν, προσφέροντες οὕτω πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Εὐχόμεθα τὴν ταχείαν τοῦ ἔργου ἀποπεράτωσιν καὶ τὴν ἑναρξιν τῆς δημοσιεύσεως καὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς σειρᾶς τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Sources Chrétiennes, Collection dirigée par H. de Lubac et J. Daniélou. *Clement d'Alexandrie Le Protreptique*. Introduction et notes de *Claude Mondésert*. Deuxième édition avec la collaboration de M. *André Plassart*, Édition du Cerf, Paris 1949 (σελ. 215).

Εἶναι γνωστὴ ἡ ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ ἐκκλησίᾳ παρατηρουμένη, μάλιστα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καταπληκτικὴ θεολογικὴ δραστηριότης, στρεφόμενη ἰδιαιτέρως πρὸς τὰς Ἀγ. Γραφὰς ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἑτέρου. Ἐπίσης εἶναι ἡ ἀκμὴ τῶν θεολογικῶν γραμμάτων ἐν τῇ συγχρόνῳ καθολικῇ Γαλλίᾳ. Δεῖγμα τῆς δραστηριότητος ταύτης, καὶ ἰδιαιτέρως τῆς γαλλικῆς, εἶναι ἡ εὐλόγως ὡς *une entreprise téméraire* χαρακτηριζομένη ἔκδοσις τῶν χριστιανικῶν πηγῶν ὑπὸ τὸν τίτλον *Collection Sources Chrétiennes*, ἣν ἀνέλαβον δύο ἐγκριτοὶ Γάλλοι θεολόγοι θεωρούμενοι ὡς ἀληθινὰ κοσμήματα τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν, οἱ καθηγηταὶ Lubac καὶ Daniélou, συνεχίζοντες τὰς παλαιὰς ὠραίας πατρολογικὰς παραδόσεις τῆς χώρας αὐτῶν (*Montfaucon, Garnier, Migne κλπ*). Τὸ ἰδιαιτέρας προσοχῆς καὶ ἀναδείξεως ἄξιον εἶναι ἡ ἀνάληψις τοῦ χαλεποῦ τούτου ἐγχειρήματος ἤδη τῷ 1942, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς γερμανικῆς κατοχῆς καὶ ἡ ὄραδαία αὐτοῦ πρόοδος, παρὰ τὰς ἐπιπροσθούσας ἐκάστοτε δυσχερείας. Ἄρχει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἔχουσι δημοσιευθῆ 24 τόμοι περιέχοντες κλασσικὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς γραμματείας, ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς καὶ τινὰ μὴ χριστιανικῆς ἢ καὶ ἑτεροδόξου προσελεύσεως, ἀλλὰ χρήσιμα εἰς κατανόησιν τῶν χριστιανικῶν ἔργων καὶ δὴ τῶν ὀρθοδόξων. Σκοπὸς τῆς συλλογῆς αὐτῆς εἶναι ἡ εἰς εὐρύτερους κύκλους γνωστοποίησις τῶν φιλολογικῶν ἠρισμῶν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ μετὰ χεῖρας τεῦχος περιέχει τὸν *Προτρεπτικὸν Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρείας*. Προτάσσεται ἐμπεριστατωμένη εἰσαγωγή περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ συγγραφέως τούτου καὶ περὶ τοῦ «Προτρεπτικοῦ» μετ' ἀναλύσεως αὐτοῦ καὶ παρατηρήσεων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου αὐτοῦ (σελ. 1-50). Ἐπακολουθεῖ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου παρατίθενται σχόλια ἐπικριτῆ πρὸς κατανόησιν τοῦ ἐκλεκτοῦ τούτου καὶ διδακτικωτάτου ἔργου. Σημειωτέον, δ' ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἔχει ἀσχοληθῆ εἰδικῶς περὶ τὸν Κλήμεντα, δημοσιεύσας περισπούδαστον μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον *Introduction à l'étude de la pensée religieuse de Clement à partir de l'Écriture* (1944) καὶ ἐπομένως ἡ εἰσαγωγή τοῦ μετὰ χεῖρας βιβλίου καὶ τὰ σχόλια φέρουσι τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικῆς ἐρεῦνης αὐτοῦ. Εὐχόμεθα νὰ μὴ βραδύνη ἡ ἑναρξίς καὶ

παρ' ἡμῖν παρεμφεροῦς προσπαθείας πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλήνων πατέρων εἶτε ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἶτε ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Ἰακίνθου Δημητρίου. Ὁ πόθος του... «ἵνα ὦσιν ἕν». Ἀθήναι 1946 (σελ. 203 στήμ. 16).

Ἐν τῷ μετὰ χεῖρας ἔργῳ ὁ λόγιος Οὐνίτης συγγραφεὺς αὐτοῦ, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἐν τῇ ῥωμαιοκαθολικῇ ἐκκλησίᾳ καθιερωμένην διττὴν κατ' ἔτος περιόδον προσευχῆς ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως (α' ἀπὸ Ἀναλήψεως μέχρι Πεντηκοστῆς καὶ β' ἀπὸ 18-25 Ἰανουαρίου), ἀφιεροῖ εἰς τὴν ἐνωτικὴν προσπάθειαν τὸ παρὸν βιβλίον περιέχον σχετικὰς μελέτας. Ἐν αὐτῷ ἐξετάζονται ὑπὸ τὸ αὐστηρῶς ῥωμαιοκαθολικὸν πρῶσμα, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν μορφήν οὐδὲ κατὰ συστηματικὴν τάξιν, καὶ ἐννοεῖται πόρρω τῆς ἱστορικῆς ἀμεροληψίας ἐνὸς Dvornik, τὰ αἴτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ σχίσματος, τὸ μέγιστον καθήκον τῆς ἐνώσεως, ὁ πόθος τοῦ Χριστοῦ, ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, αἱ προϋποθέσεις καὶ τὰ μέσα τῆς ἐνώσεως. Ὁ συγγραφεὺς φλέγεται κυριολεκτικῶς ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἐνώσεως, ἀλλ' ὡς ἦτο ἐπόμενον τὴν ἔνωσιν τὴν ἐπιθυμεῖ καὶ τὴν φαντάζεται ἐν πνεύματι ῥωμαϊκῶ καὶ τόσον τὴν εἰρήνην ὅσον καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν τὴν θέλει ὡς εἰρήνην καὶ ἔνωσιν «ῥωμαϊκὴν», τ. ἔ. ὡς ἐπάνοδον εἰς τὴν μάνδραν τῆς ἀληθινῆς ἐκκλησίας τοῦ Πάπα, «τοῦ κοινοῦ πατέρα» (ὁ συγγραφεὺς εἶναι δημοτικιστῆς). Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ τὴν ἔνωσιν ταύτην τὴν ἐπιδιώκει διὰ μέσων ἀπηρχαιωμένων καὶ ἐγκαταλελειμμένων ὑπὸ τῆς συγχρόνου ἐνωτικῆς τακτικῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, τακτικῆς «εἰρηρικῆς», ὅπως καλλιεργεῖται αὕτη ἀπὸ τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ' καὶ ἐφεξῆς καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Πίου τοῦ ΙΑ'. Ἀντὶ τῆς «εἰρηρικῆς» ταύτης τακτικῆς ὁ συγγραφεὺς προτιμᾷ τὴν μέθοδον τῆς ἀναξέσεως παλαιῶν πληγῶν καὶ δὴ καὶ τῆς διαστοφῆς τῶν βιβλικῶν καὶ ἱστορικῶν δεδομένων κατὰ τρόπον προκαλοῦντα πού μὲν τὴν ἀγανάκτησιν, πού δὲ τὴν κατάπληξιν, ἵνα μὴ εἴπωμεν καὶ τὸ μειδίαμα, καὶ αὐτῶν τῶν συμπαθῶς διακειμένων πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὀρθοδόξων, ὅπως συμβαίνει π.χ. ἐν ταῖς σελ. 33-34, 60-62 κλπ. Αἱ μέθοδοι αὗται εἶναι ἴσως κατάλληλοι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ ἑλληνικοῦ παπικοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ ἑλληνορρυθμοῦ ποιμνίου, ἀλλὰ πάντως εἶναι ἀντιενωτικαὶ καὶ δὲν ἔχουσιν οὐδεμίαν θέσιν ἐν φιλενωτικῶ βιβλίῳ, οἷον ἠθέλησε τὸ μετὰ χεῖρας βιβλίον τοῦ ὁ πατήρ Ἰακίνθος. Εὐτυχῶς δὲ ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ καὶ ἀρκετὰ μέρη διαπνεόμενα ὑπὸ τοῦ ἀγνωτέρου χριστιανικοῦ πνεύματος, οἷα εἶναι τὰ πλεῖστα τῶν γραφομένων ἀπὸ σελ. 95 ἕξ. Πολὺ ὀρθῶς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἡ σοφὴ ἐκείνη ρήτρα τοῦ Ο. Bauhofer, ὅτι τὸ «ἐνωτικὸν ἔργον εἶναι ἔργον ἀγίων». Ἐν τῇ ἀγιότητι συμπεριλαμβάνεται βεβαίως ἡ ἀγάπη, τῆς ὁποίας ἡ θεμελιώδης σημασία διὰ τὸ ἐνωτικὸν ἔργον εὐλόγως τονίζεται ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως, εἶναι δ' ὅμως ἀπαραίτητος καὶ ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ πρὸ παντὸς ἡ ταπεινῶσις, ἀτομικὴ τε καὶ ὁμαδική. Καὶ μὴ τελευταία παρατήρησις: ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ ἔλλειψις ἀναγνωρίσεως τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀναγνωρίσεως ἡ ὁποία ἄλλως τε εἶναι τοῦ συρμοῦ παρὰ τῷ ῥωμαιοκαθολικῷ κόσμῳ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μάλιστα τοῦ πάπα Πίου τοῦ ΙΑ' καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἔλλειψις εἶναι μᾶλλον ὀδυ-

νηρά, ὅταν παρατηρῆται (εὐτυχῶς ὄχι πάντοτε) μεταξύ τῶν λεγομένων ἐλληνορρυθμῶν καθολικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκει ὁ πατὴρ Ὑάκινθος.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Richard Livingstone, Ἑλληνικὰ ἰδανικὰ καὶ σύγχρονη ζωὴ κατὰ μετὰ μεταφράσιν *Δ. Χόνδρου*, (Βιβλιοθήκη Ἀποστολ. Διακονίας, Ἀθήναι 1950, σελ. 115).

Πρόκειται περὶ στοχαστικοῦ ἔργου μεστοῦ ἀγάπης πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πνεῦμα καὶ λεπτοτάτων παρατηρήσεων περὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀρκετὴν, ἀν καὶ ὄχι πλήρη κατανόησιν δεικνύει ὁ ἑλληνόληπτος καὶ σοφὸς συγγραφεὺς. Τῆς μεταφράσεως προτάσσεται σύντομος πρόλογος τοῦ μεταφράστου, διαπερποῦς καθηγητοῦ τῆς Φυσικῆς ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐπακολουθεῖ *Ἔισαγωγή* μακρὰ τοῦ συγγραφέως, ἔνθα ἐξετάζεται ἡ σημασία τῶν ἐλληνικῶν ἰδανικῶν διὰ τὴν σύγχρονον ζωὴν καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας αὐτοῦ (σελ. 11—16). Ἐπειτα ἐξετάζεται ἡ αὔξουσα ἐπίδρασις τοῦ ἐλληνισμοῦ (σελ. 17—34), ὁ ἐλληνικὸς ἀνθρωπισμὸς (σ. 35—63), ὁ ἀνθρωπισμὸς εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν (64—77), ὁ αἰὼν τοῦ Πλάτωνος καὶ ὁ 20ὸς αἰὼν 78—93) καὶ τέλος ἀναπτύσσεται ἡ σχέσις τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν (94—111). Ἡ ἐξέτασις τῶν σπουδαίων τούτων ζητημάτων, ἀποτελοῦσα ἀρίστην ἀπόλογίαν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, γίνεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως κατὰ τρόπον συναρπαστικὸν ἐξ ἐπόψεως ὕψους, τρόπον τὸν ὁποῖον προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐν τῇ μεταφράσει του ὁ κ. Χόνδρος, χρησιμοποιοῦν μίαν δημοτικὴν προσεγγίζουσαν τὴν καθαρεύουσαν, ἀν καὶ νομίζομεν ὅτι δὲν ἦτο τοῦτο ἀπαραίτητον, διότι πιστεύομεν ὅτι μεμετρημένη καθαρεύουσα θὰ ἀνταπεκρίνετο περισσότερο εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ ὠραίου βιβλίου. Εὐτυχῶς ὁ κ. Χόνδρος κατέβαλε πολλὴν φροντίδα, ἵνα παραθέσῃ τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἐν τῷ πρωτοτύπῳ, ὅπως ἐνέπρεπεν εἰς βιβλίον προσφερόμενον μὲ ἐλληνικὰ ἐνδύματα εἰς Ἑλληνας ἀναγνώστας. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ δι' ὅλους τοὺς καταβληθέντας κόπους τῆς πειστής κατὰ τὸ δυνατόν ἀποδόσεως τοῦ λαμπροῦ ἔργου ὀφείλονται εἰς αὐτὸν χάριτες. Ἐν β' ἐκδόσει καλὸν θὰ ἦτο τὰ χρησιμοποιούμενα χωρία νὰ τεθῶσιν ἐντὸς εἰσαγωγικῶν πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Γ. Θ. Σακελλαρίου, καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, Τὸ κακὸν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόοδος. Ἀθήναι 1950 (σελ. 30).

Ἐν τῷ παρόντι μελετήματι ἐξετάζεται ἐξ ἐπόψεως φιλοσοφικῆς καὶ κοινωνιολογικῆς τὸ πρόβλημα τῆς λεγομένης θεοδικίας, δηλ. περὶ τοῦ κακοῦ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ δὴ διατὶ ἐπιπολάζει τὸ κακὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ποίαν ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ εἰς ἓνα κόσμον μεστὸν κακῶν, διατὶ ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει τὸ κακόν, τίς ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ, τίς ἡ φύσις καὶ ἡ σημασία τοῦ κακοῦ, βαίνει ὁ κόσμος πρὸς καταστροφὴν ἢ πρὸς πρόοδον καὶ πῶς ἐξασφαλίζεται ἡ περιστολὴ τοῦ κακοῦ καὶ ἡ ἠθικὴ πρόοδος; Κυρίως πρόκειται περὶ ἐξετάσεως τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ καὶ δὴ κατὰ τρόπον μὲν εὐληπτον καὶ εἰς τοὺς μὴ εἰδικούς, βασιζόμενον δὲ μόνον καὶ μόνον ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ καὶ

τῆς ἀνθρωπίνης πείρας. Ἀκριβῶς δὲ ἡ καθαρῶς φιλοσοφικὴ αὕτη ἐξέτασις τοῦ μεγάλου τούτου καὶ παναρχαίου ἀνθρωπίνου προβλήματος δίδει ἀφορμὴν εἰς τὸν χριστιανὸν ἀναγνώστην νὰ νοσταλγῇ τὴν χριστιανικὴν λύσιν αὐτοῦ, τὴν καὶ μόνην ἱκανοποιητικὴν.

Π. Ι. Μ.

Edm. Schlink, Das Szepter der Universität Heidelberg. (Schriften der Universität Heidelberg. Heft 4, 1950 σελ. 31—50).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος μελετήματος, καθηγητῆς τῆς συστηματικῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Χαϊδελβέργης, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ πανεπιστημίῳ ἀποκειμένου καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1492 ὑπὸ τὴν σημερινὴν του μορφήν χρονολογουμένου σκῆπτρου, ἐν τῷ στέμματι τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται ὁ Ἰ. Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου καὶ διδάσκων ἀπὸ τῆς Βίβλου τοὺς παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ καθημένους τέσσαρας μαθητάς, παριστῶντας ἀντιπροσώπους τῶν 4 πανεπιστημιακῶν σχολῶν, οὕτω δ' ἐμφανίζεται ὡς ὁ ἀρχικαθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξετάζει τὸ λαν ἐνδιαφέρον ἀπὸ πανεπιστημιακῆς ἐπόψεως ζήτημα κατὰ πόσον καὶ ὑπὸ ποίαν ἔννοιαν τὸ ἐν λόγῳ σκῆπτρον δύναται καὶ σήμερον νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑποχρεωτικὴ ἔκκλησις περὶ τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐπιτελεστέου ἔργου. Δεικνύει λοιπὸν ὑπὸ τίνα ἔννοιαν δύναται ὁ Ἰ. Χριστὸς καὶ σήμερον ἔτι νὰ θεωρηθῇ ὡς διδάσκαλος τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Γερμανικοῦ Πανεπιστημίου. Ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς βαρυτάτης κρίσεως, δι' ἧς διήλθε τὸ Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα καὶ ἀναλύων αὐτὴν καὶ τὴν βαθμηδὸν ἐπελθοῦσαν διάσπασιν καὶ ἀποξένωσιν τῶν ἐπιστημῶν ἀπ' ἀλλήλων, ὡς καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῶν νὰ διαφωτίσωσι τὸ πρόβλημα περὶ τοῦ νοήματος τῆς ὑπάρξεως, φθάνει μέχρι τῆς σημερινῆς κρίσεως, ἵνα καταδείξῃ τί ἔχει νὰ εἴπῃ ὁ Χριστὸς ἐνώπιον τῆς κρίσεως ταύτης. Ὁ Χριστὸς συντρίβει ἅπαντα τὰ πνευματικὰ εἶδωλα τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος (κοσμοθεωρίας, συστήματα κλπ.) καὶ ἀπελευθερώνει ἀπ' αὐτὴν τὸν ἄνθρωπον, συντρίβει ἐπίσης τὴν αὐταρέσκειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ παραπέμπει αὐτὸν εἰς τὸν πλησίον του. Ὁ Χριστὸς δὲν διδάσκει χριστιανικὸν δίκαιον, χριστιανικὴν ἱατρικὴν, ἢ χριστιανικὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ θέτει τὸν ἐρευνητὴν ὑπὸ τὸ θεῖόν του φῶς, ἐμπνέων εἰς αὐτὸν τὴν νηφαλιότητα, τὴν αὐτοκριτικὴν, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἐντιμότητα, τὸ πρὸς τοὺς συνανθρώπους καθήκον καὶ δημιουργεῖ τὴν ψυχικὴν μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν καὶ μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν ἐνότητα. Ἀκολουθῶς ὁ σ. καθορίζει τὴν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν θέσιν τῆς Θεολογίας καὶ τὴν πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας σχέσιν αὐτῆς, ὡς καὶ τὴν σχέσιν τούτων πρὸς ἐκείνην καὶ πρὸς ἀλλήλας. Ὁρθῶς παρατηρεῖ, ὅτι «ἡ ὑπηρεσία τῆς θεολογίας πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας δὲν ἐγκεῖται οὔτε εἰς τὸ φαινόμενον τῆς θρησκείας οὔτε εἰς τὴν ἐκπολιτιστικὴν σημασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ γεγονός τῆς ἐν τῷ Ἰ. Χριστῷ θείας ἀποκαλύψεως». Ὁ συγγραφεὺς καταλήγει πάλιν εἰς τὴν ἀφειρητὴν τῶν σκέψεών του, τὸ σκῆπτρον τοῦ παλαιοτάτου τῶν Γερμανικῶν Πανεπιστημίων, τοῦ τῆς Χαϊδελβέργης, ἐξετάζων αὐτὸ καὶ τὸν βαθὺν συμβολισμόν του ἀπὸ ἱστορικῆς ἐπόψεως καὶ ἀναδεικνύων ἅπαξ ἔτι τὴν σημασίαν του διὰ τὴν ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν ἐπιστημῶν.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Β. Βέλλα (Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), *Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας, Μαλαχίας*. Ἀθήναι 1950 σ. 198.

Ὁ τόμος οὗτος, πέμπτος ἐν τῇ γνωστῇ σειρᾷ τῆς Ἑρμηνείας τῆς Παλ. Διαθήκης, εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὰ βιβλία τῶν τριῶν τελευταίων προφητῶν τοῦ Δωδεκαπρόφητου, Ἀγγαίου, Ζαχαρίου καὶ Μαλαχίου, οἵτινες καὶ κλείουν τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν Προφητῶν τῆς Π.Δ.

Οὐδεὶς, ἐὰν δὲν ἐγκύβη ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τῶν βιβλίων τούτων, εἶναι δυνατόν νὰ συλλάβῃ τὴν τεραστίαν σημασίαν καὶ ἀξίαν τῶν βιβλίων τῶν τριῶν τούτων προφητῶν ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ μαντεύσῃ τὰ πολλὰ καὶ δυσεπίλυτα προβλήματα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν τὰ βιβλία ταῦτα. Μία ἐκτενὴς εἰσαγωγή, ἀναλύουσα καὶ ἐξηγοῦσα τὰ προβλήματα ταῦτα, μία μετάφρασις ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ καὶ μία πλουσία παραθέσεις ἐρμηνευτικῶν σχολίων ἀνιστοῦν πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ ἀναγνώστου μεγαλοπρεπεῖς τὰς ὥρας τῆ ὄντι φυσιογνωμίας τῶν τριῶν τούτων προφητῶν, μὲ σαφῆ διαχωρισμὸν τῶν ἰδιαζόντων εἰς ἕκαστον προφήτην στοιχείων. Πράγματι δὲ ὁ διεξερχόμενος τὸν τόμον τοῦτον ἐκπλήσσεται μετὰ τοῦ συγγραφέως διὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἰουδαϊσμός καὶ εἰς τόσον βραδυτέρους χρόνους ἐγγλείει τόσῃν δύναμιν, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐπιδεικνύῃ μορφὰς ὡς τοῦ Ἀγγαίου, Ζαχαρίου καὶ Μαλαχίου.

Ὡς καὶ εἰς τοὺς προηγουμένους τόμους τῆς Ἑρμηνείας τῆς Π.Δ., ὁ σ. προτάσσει ἐκάστου βιβλίου ἐκτενεστάτην εἰσαγωγὴν. Ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι αἱ παράγραφοι, εἰς τὰς ὁποίας ὁ σ. πειράται νὰ ἀνασυντάξῃ τὴν ὅλην εἰκόνα τοῦ προφήτου καὶ νὰ καθορίσῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς Θεσηκευτικῆς διανοήσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς τοῦ Ἰσραήλ. Ἀξία ἐπίσης σημειώσεως εἶναι ἡ παράγραφος, ἡ ἀναφερομένη εἰς τὸ περιλάλητον πρόβλημα τῆς γνηιότητος τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ βιβλίου τοῦ Ζαχαρίου.

Ἡ μετάφρασις δεικνύει ἐπιμέλειαν περὶ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου, τὸ ὁποῖον καὶ πολλαχοῦ διορθοῦται. Τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια πλούσια, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν τόμων, εἰς ἕνα ἀποβλέπουν σκοπὸν, νὰ δια φωτίσουν τὸ κείμενον ἀπὸ πάσης πλευρᾶς. Καὶ ὁ εἰδικὸς ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ εἰδικὸς εὐρίσκει τὴν κατάλληλον ὕλην.

Μὲ τὸν τόμον τοῦτον συμπληροῦται ἐν ὁλόκληρον τμήμα τῆς Π.Δ., τὸ Δωδεκαπρόφητον, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν ποιικίαν τῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ἀπαρτίζουν αὐτό, διὰ τὰ θιγόμενα προβλήματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον καλύπτει, εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα τμήματα τῆς Π.Δ. Εἶναι πράγματι εὐτύχημα, διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ Θεολογία ἀπέκτησε πλῆρες ἐπιστημονικόν, συγχρονισμένον ὑπόμνημα εἰς τὸ Δωδεκαπρόφητον. Πᾶς τις δὲν δύναται ἢ νὰ εὐχηθῇ, ὅπως ἡ ὅλη ἐργασία χωρὶς ἀπροσκοπίως, ἐπεκτεινομένη καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν βιβλίων τῆς Π.Δ.